

The Gleaner

Vol 8 (1970)

In Honour of D. S. Ginis

Η ανώνυμη «Notice sur l'état actuel de la Turquie» (1821) έργο του Κων. Πολυχρονιάδη

Λουκία Δρούλια

doi: [10.12681/er.9940](https://doi.org/10.12681/er.9940)

Copyright © 2016, Λουκία Δρούλια

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δρούλια Λ. (2016). Η ανώνυμη «Notice sur l'état actuel de la Turquie» (1821) έργο του Κων. Πολυχρονιάδη. *The Gleaner*, 8, 324–328. <https://doi.org/10.12681/er.9940>

Η ΑΝΩΝΥΜΗ «NOTICE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA TURQUIE» (1821) ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΩΝ. ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗ

Ἐνάμεσα στὰ πολυπληθῆ ξενόγλωσσα φυλλάδια καὶ ἄρθρα ποὺ δημοσίευσαν οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ δικαιολογήσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμψυχώσουν τὸν ἀγῶνα τους στὰ 1821 ἐντάσσονται καὶ ὅσα μὲ ἀναλυτικὲς περιγραφές, ἐνισχυμένες μάλιστα μὲ ποικίλα δημογραφικὰ στοιχεῖα, παρουσιάζουν στὸ εὐρωπαϊκὸ κοινὸ τὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ζοῦσαν οἱ λαοὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἡδη πρὶν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση γίνεται φανερὴ ἡ προσπάθεια πολλῶν Ἑλλήνων, βασικὴ ἀφετηρία τῆς ὁποίας ἦταν τὸ προδρομικὸ «Ἵπόμνημα περὶ τῆς παρουσίας καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι»¹ τοῦ Κοραῆ, νὰ ἐνημερώσουν τοὺς ἐλεύθερους λαοὺς γιὰ τὴν σύγχρονη ἑλληνικὴ πραγματικότητα, γιὰ τὸν ὑπόδουλο δηλαδὴ λαὸ ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας του καὶ τὴν ὀλοένα ἀυξανόμενη δυνατότητα παιδείας, προετοιμαζόταν ν' ἀποτινάξει τὸν βαρὺ ὀθωμανικὸ ζυγό.

Στὴν ἀρκετὰ πλούσια βιβλιογραφία ὑπομνημάτων καὶ ἄρθρων τοῦ 1820 καὶ 1821 μὲ θέμα τὴν «παροῦσα κατάσταση τῆς Ἑλλάδος» (l'état actuel de la Grèce) ἀνήκουν καὶ πολλὰ ἀπ' ὅσα πραγματεύονται τὴν «παροῦσα κατάσταση» τῆς Τουρκίας καὶ τῶν σχέσεών της μὲ τὶς δυτικο-εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις. Γιατὶ σ' αὐτά, μὲ ὀρθολογιστικὰ ἐπιχειρήματα, χωρὶς συναισθηματισμούς, ἐπισημαίνονται τὰ μειονεκτήματα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὑπογραμμίζεται ἡ ἀδυναμία της ν' ἀνταποκριθῆ στὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης στὴν Ἀνατολή. Ἀνώνυμα τὶς πρὸ πολλὰς φορὲς τὰ συγγράμματα αὐτά, ἐντασσόμενα σ' ἓνα σύνολο, ἐκφράζουν τὰ πνευματικὰ ρεύματα καὶ τάσεις τῆς ἐποχῆς τους· ὡστόσο, δημιουργοῦν βιβλιογραφικὲς δυσκολίες οἱ ὁποῖες παρεμποδίζουν τὸν ἐρευνητὴ νὰ σχηματίσῃ τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς δραστηριότητος τοῦ συντάκτη τους.

Στὰ κείμενα αὐτά ὅσα κυκλοφόρησαν ἀνώνυμα στὶς ἀρχὲς τοῦ

1. Μὲ αὐτὸν τὸν τίτλο, ὁ Ἄθ. Κων-
σταντινίδης ἐδημοσίευσε τὸ 1853 τὴν
ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ «Mémoire actu-

el de la civilisation dans la Grèce...»
(1803) τοῦ Κοραῆ.

Ἄγωνα, ἀνήκει ἓνα γαλλικὸ φυλλάδιο μὲ τίτλο Notice sur l'état actuel de la Turquie considérée sous les rapports commerciaux et politiques avec l'Angleterre. A Londres, 1821, καὶ ἡ ἀγγλική του μετάφραση, Remarks on the present state of Turkey, considered in its commercial and political relation with England, London 1821². Καὶ τὰ δύο τυπωμένα στὸ Λονδίνο, στὸ ἴδιο τυπογραφεῖο³, μὲ χρονολογία 1821, θὰ πρέπει ν' ἀποδοθοῦν στὸν Κων. Πολυχρονιαάδη, τὸν συντάκτη τοῦ ἀνωνύμου ἐπίσης φυλλαδίου Considérations sur la guerre actuelle entre les Grecs et les Turcs, par un Grec. Paris 1821⁴: δύο μνεῖες ἀπὸ ἐπιστολές τοῦ ἴδιου τοῦ Πολυχρονιαάδη μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα.

Σ' ἐπιστολή του ἀπὸ τὴν Πίζα πρὸς τὸν Γεώργιο Πραϊτῆ, στίς 19/1 Δεκεμβρίου 1821 σημειώνει: «*Προχθές τῆ ἰζη | κθη Νοεμβρίου ἐτελείωσα τὴν πρὸς σέ ἐκτεταμένην μου ἐπιστολήν καὶ τὴν ἐσυνώδευσα μὲ τὴν φυλλάδα μου περὶ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων μὲ ἓν Σάλπισμα Πολεμιστήριον δευτέρας ἐκδόσεως, μὲ μίαν Γαλλογραικικὴν ὥδην καὶ μὲ μίαν διατριβὴν τοῦ Κλονάρη περὶ τῆς τουρκικῆς νομοθεσίας, ἔτι δὲ καὶ μὲ μίαν Notice τὴν ὁποίαν ἐτυπώσαμεν ἢ μᾶλλον ἐτύπωσαν χωρὶς τὴν θέλησίν μας εἰς τὴν Λόνδραν καὶ τῆς ὁποίας ἔκαμαν συγχερόνως καὶ τὴν εἰς ἀγγλικὸν μετάφρασιν*»⁵.

Ἐπίσης σὲ ἄλλη του ἐπιστολή ἀπὸ τὴν Πίζα πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντη, στίς 5 Ἰανουαρίου 1822, ἀναφέρεται καὶ πάλι στὰ ἀνωνυμα φυλλάδιά του: «*. . . ἰδοὺ σᾶς πέμπω δύο φυλλάδιά μου, τὸ ἐν τῶν ὁποίων ἐτύπωσεν ἀγγλιστὶ καὶ γαλλιστὶ εἰς Λόνδραν ὁ κοινὸς ἤδη φίλος κύριος Ἡπειτῆς, καὶ τὸ ἄλλο ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Παρίσιον κατὰ ζήτησιν καὶ παρακίνησιν τῶν φιλελλήνων ὁμογενῶν καὶ ἀλλογενῶν*»⁶.

Ἀπὸ χρονολογημένες ἐπιστολές τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Κοντοσταύλου

2. Τὰ δύο αὐτὰ φυλλάδια θὰ ἀναφέρονται ἐδῶ στὸ ἐξῆς ὡς «*ὑπόμνημα*» ἢ Notice τοῦ Πολυχρονιαάδη γιὰ ν' ἀποφεύγεται ἡ ἐπανάληψη τῶν τίτλων.

3. G. Schultze, imprimeur, 13 Poland street, Londres.

4. Πρβλ. Α. Δρούλια, *Ἡ δικαίωση τοῦ ἀγώνα στὰ ξενόγλωσσα ἑλληνικά κείμενα τοῦ 1821*, περ. «*Νέα Ἑστία*», τόμ. 88, τχ. 1043, Χριστούγεννα 1970, σ. 290-291.

5. *Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλ. Μαρουκορδάτου*, ἔκδ. Ἑμμ. Πρωτοψάλτης, στὰ Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τῆς Ἀκαδημίας, τόμ. Ε', τχ. Ι, Ἀθήναι 1963, σ. 82. Πρβλ. ἐπίσης Ἄν. Δ. Λιγνάδη, *Τὸ πρῶτον δάνειον τῆς ἀνεξαρτησίας*, Ἀθήναι 1970, σ. 131 (ἔπου ἡ Notice ἀποδίδεται στὸν Χριστόδουλο Κλονάρη).

6. Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, *Εἰδήσεις καὶ κρίσεις περὶ τοῦ ἀγῶνος 1821-1824*, ΔΙΕΕΕ 12 (1957 - 1958), σ. 24.

γνωρίζομε ότι ο 'Ηπίτης βρισκόταν στο Λονδίνο στα μέσα 'Ιουλίου⁷. τότε άσφαλώς τυπώθηκε το υπόμνημα του Πολυχροσιάδη⁸. "Άλλωστε και ο Κοντόσταυλος γράφοντας στον 'Ηπίτη στο Παρίσι, στις 25 'Ιουλίου, τον πληροφορεί ότι: «Αύριον κατά την ύπόσχεσιν του Mons de Rosset έλπίζω άφεύκτως να τελειώση ή Γαλλική φυλλάδα, μεθ' αύριον έλπίζω να τελειώση και ή μετάφρασις τής Γερμανικής»⁹.

'Η πληροφορία αυτή του Κοντοσταύλου και ο ίσχυρισμός του Πολυχροσιάδη ότι «έτύπωσαν (τήν Notice) χωρίς την θέλησίν μας» φανερώνουν την έπιμονή και μέριμνα του 'Ηπίτη για να τυπωθούν και να κυκλοφορήσουν φυλλάδια με φιλελληνικό περιεχόμενο, μέριμνα την όποίαν έξαιρεί και ο 'Ι. Φιλήμων¹⁰.

"Αν ώστόσο μπορεί να καθορισθί ακριβώς ή χρονολογία που τυπώθηκε το υπόμνημα αυτό του Πολυχροσιάδη, 'Ιούλιος 1821, δέν συμβαίνει το ίδιο με τον καθορισμό του χρόνου που συντάχθηκε¹¹. Παρόλο λοιπόν

7. Σ.Β. Κουγέα, 'Ανέκδοτοι έπιστολαι Κοραή και προς Κοραήν, περ. «'Ελληνικά», 11 (1939), σ. 309.

8. 'Ισως ή έρευνα στο 'Αρχείο 'Ηπίτη και το 'Αρχείο του 'Ελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου, τα όποια άπόκεινται στην 'Εθνική Βιβλιοθήκη θα προσέφερε πρόσθετες (πρβλ. Κουγέα έ.ά.) και θετικές πληροφορίες για την έκδοση των παραπάνω φυλλαδίων, αλλά και για όλη την φιλελληνική έκδοτική κίνηση. Δυστυχώς όμως, παρόλες τις επανειλημμένες προσπάθειές μου, δέν κατώρθωσα να έργασθώ στο Τμήμα Χειρογράφων τής Ε.Β.Ε., το όποιον παραμένει κλειστό.

9. Κουγέα, έ.ά., σ. 315. Με «γαλλική φυλλάδα» θα ένοη την Notice αυτή του Πολυχροσιάδη. "Όσο για την μετάφραση τής γερμανικής ίσως αναφέρεται στο γερμανικό φυλλάδιο *Die Sache der Griechen, die Sache Europas*, Λειψία 1821, το όποιο μεταφράσθηκε και άγγλικά με τον τίτλο: *The cause of Greece, the cause of Europe. Translated from the German, London 1821*. Συντάκτης του κειμένου αυ-

του θεωρήθηκε ο καθηγητής W. T. Krug: ώστόσο στον Κατάλογο του Βρετανικού Μουσείου αναγράφεται ως συγγραφέας του ο H. G. Tzschirner. Πολύ πιθανό ο 'Ηπίτης να έφερε μαζί του το γερμανικό αυτό φυλλάδιο από την Γερμανία, όπου είχε γνωρίσει και τον Krug και τους άλλους φιλέλληνες συμπατριώτες του, πρβλ. 'Ιω. Φιλήμονος, *Δοκίμιον περι τής 'Ελληνικής 'Επαναστάσεως*, 'Αθήναι 1859, τόμ. Β', σ. 94-95.

10. Φιλήμονος, έ.ά., σ. 96. Πρβλ. Γ. Λάιου, *Ο Φιλικός Πέτρος 'Ηπίτης πέφτει στην παγίδα τής αυστριακής διπλωματίας (1820)*, περ. «'Επιθ. Τέχνης», 'Απρ. 1956, σ. 309, όπου ο 'Ηπίτης σ' έπιστολή του προς τον αυστριακό πρεσβευτή στην Πετρούπολη Λεπτζέλτερν γράφει: «Σας στέλνω ένα έντυπο φυλλάδιο και τέσσερα παράσημα και σας ύπόσχομαι ότι μόλις ή 'Ελλάς έξασφάλιση την ανεξαρτησία της θα σας στείλω και άλλα...»

11. Για το φυλλάδιό του *Considerations sur la guerre actuelle entre les Grecs et les Turcs* ο Πολυχροσιάδης σημειώνει στο ύστερόγραφο ότι τελείωσε να το συν-

ὅτι τὸ περιεχόμενό του θὰ μπορούσε νὰ ἐνταχθῆ στὰ προεπαναστατικά κείμενα τοῦ εἴδους, ὅπου ἐξετάζονται προβλήματα δημογραφικά, οικονομικά κ.ἄ. τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, φράσεις ὅπως «...cette malheureuse nation a retrempe son caractère par ses malheurs, et elle a enfin osé lever la tête contre ses oppresseurs»¹² φανερώ- νουν ὅτι ἡ ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων εἶχε ἤδη ἐκδηλωθῆ, ἴσως, τότε ἀκόμα, μόνο μὲ τὰ γεγονότα τῆς Μολδοβλαχίας. Ἔτσι ὁ συντάκτης, εἴτε γιατί δὲν ἦταν ἀκόμα σὲ θέση νὰ γνωρίζη τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπαναστατι- κῶν κινήματων, εἴτε γιατί ἀποτεινόμενος κυρίως πρὸς τὸ ψυχραίμο ἀγ- γλικὸ κοινὸ προτίμησε νὰ ἀπευθυνθῆ στὴ λογικὴ καὶ τὸ συμφέρον, δια- τηρεῖ τὴν ἀνωθυμία του καὶ χρησιμοποιεῖ ἥπιο καὶ χαμηλὸ τόνο στὶς ἐκφράσεις.

Ὅσο γιὰ τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση τῆς Notice, δὲν μαρτυρεῖται ποῖος τὴν ἐπιμελήθηκε. Φυσικά, θὰ πρέπει ν' ἀναζητηθῆ ἀνάμεσα στοὺς Χίους ἢ ἄλλους Ἑλληνας ὅσοι ἔδρασαν τότε στὸ Λονδίνο γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγώνα¹³.

Μὲ τὴν προσγραφὴ λοιπὸν τοῦ κειμένου αὐτοῦ στὸν Κων. Πολυ- χρονιάδη, ἡ ἐλληνικὴ βιβλιογραφία τοῦ φιλελληνισμοῦ πλουτίζεται μὲ δύο ἀκόμα ξενόγλωσσα φυλλάδια. Παράλληλα, ἀποκτοῦμε μιὰ πληρέστερη

τάση στὰ μέσα Ἰουλίου. Τὴν ἴδια ἐποχὴ θὰ μετέφρασε ἐλληνικά τὰ προλεγόμενα τοῦ Guerrier de Dumast στὴν γαλλικὴ ἐκδοση τοῦ κοραϊκοῦ φυλλαδίου «Σάλ- πισμα πολεμιστήριον». Ἡ μετάφραση αὐτὴ δημοσιεύθηκε στὴν δευτέρη ἐλ- ληνικὴ ἐκδοση τοῦ «Σαλπίσματος πο- λεμιστηρίου» στὰ 1821, βλ. Ἀρχ. Μαυ- ροκορδάτου, ἔ.ἄ., σ. 82. Πρβλ. ἐπίσης Ἄπ. Β. Δασκαλάκη, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήναι 1965, ὅπου ὅμως στὶς σσ. 357 καὶ 363 σημειώνεται ὡς μεταφραστὴς τῶν προλεγόμενων ὁ Κων. Πιτζιπιός.

12. Βλ. Notice sur l'état actuel de la Turquie..., ἔ.ἄ., σ. 12. Δὲν θὰ ἀναλύσουμε ἐδῶ τὸ περιεχόμενον τοῦ κει- μένου, ἀπ' ὅπου ὠστόσο, σὲ παραλλη- λισμό μὲ ἄλλα κείμενα τοῦ ἴδιου συγ-

γραφέα, θὰ ἦταν δυνατὸ ν' ἀντληθοῦν πρόσθετα ἐπιχειρήματά γιὰ τὴν ἀπόδο- ση τοῦ φυλλαδίου αὐτοῦ στὸν Πολυχρο- νιάδη.

13. Ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα τῶν Ἀλ. Κοντοσταύλου, Ἰω. Μαυροκορδάτου, Ν. Ράλλη, ἴσως θὰ μπορούσε νὰ προκριθῆ τὸ ὄνομα τοῦ λογίου Δημ. Σχινᾶ, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τοὺς πρώτους κιάλας μῆνες, ἐκδηλώνει ἔντονο ἐνδιαφέρον καὶ ἀρ- θρογραφεῖ σχετικὰ μὲ τὸ ἐλληνικὸ θέμα. Ὁ ἴδιος δημοσίευσε ἀγγλικά στὰ 1823 τὸ ἄρθρο τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ μὲ τίτλο *The Provisional Constitution of Greece...* βλ. Ἑλένης Μπελιᾶ, Οἱ λόγιοι ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Μιχαὴλ Γεωρ- γίου Σχινᾶ, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Μνη- μοσύνη», Β' (1969) σ. 193-194.

είκόνα τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος τοῦ Πολυχρονιάδη ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος¹⁴.

Λουκία Δρούλια

14. Ἡ κ. Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ ὅτι, ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰω. Πολυχρονιάδη, ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Κων. Νικολόπουλο, στίς 13/25 Ἰουλίου 1838, ἐξακριβώνεται πὼς συντάκτης τοῦ ἀνώνυμου ἄρθρου *Mémoire sur les différens peuples qui habitent la Tur-*

quie d'Europe, par M.P. ... natif de ce pays στίς «Nouvelles Annales des Voyages, de la Géographie et de l'Histoire» (τόμ. VI, 1820, σσ. 155-173, τόμ. VII, 1820, σσ. 51-81, τόμ. X, 1821, σσ. 120-139) ἦταν καὶ πάλι ὁ Κων. Πολυχρονιάδης.